

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT BOSGROEPEN OOST-VLAANDEREN
JAARGANG 18 NR 4 – DECEMBER 2022
AFGIFTEKANTOOR AALST | P509065

bpost
PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

de bosbode

BOSGROEPEN
OOST-VLAANDEREN

- Het mozaiekbos
- Bedrijven zorgen voor meer bos
- Do's & don'ts bij jonge aanplant
- Sleutelsoorten in boshabitattypes

gesubsidieerd door
Provincie
Oost-Vlaanderen

colofon

de bosbode is een tijdschrift van Bosgroepen Oost-Vlaanderen

redactie

Jurre Baguet, Simon Brandt, Bram Coupé, Cédric De Noyette, Karen Dequidt, Margje Derde, Marijke De Roose, Sylvie Focke, Sarah Geers, Sylvie Mussche, Hans Scheirlinck, Daan Temmerman, Lene Van Langenhove, Klaartje Van Loy, Lotte Van Nevel

fotografie

cover: Yves Adams
Simon Brandt, Bram Coupé, Cédric De Noyette, Dries Moerloose, Pascal Vanhees, Lene Van Langenhove, Lotte Van Nevel

lay-out

Koloriet - Leefdaal

druk

Drukkerij Arij's - Kluisbergen
gedrukt op houtvrij gestreken FSC-papier
op 3300 exemplaren

verantwoordelijke uitgever

Riet Gillis
Bosgroep Oost-Vlaanderen Noord vzw
W. Wilsonplein 2, 9000 Gent
BE 0865 959 877 RPR Gent

raad van bestuur

BON | Riet Gillis, Leen Meersschaert, Yoke Van Riet, Maurits Adriaenssens, Kristien Dierick, Ivan De Block, André Bosmans, Pieter Dhollander, Jurgen Bauwens, Jan Van Dooren, François de Looz-Corswarem
MOV | Francis De Beir, Hans Mestdag, Marc Dilewyns, Theo Vitse, Lien Verwaeren, Kris Janssens, Steven Roosen, Jef Wittouck, Bruno Verstraeten, Dominiek Declercq, Luc Van den Berghe, Jan Verbeke, Geert De Visscher
VAD | Laurens de Cock, Véronique De Bleeker, Marc De Bock, Raoul D'Hoossche, Dirk Otte, Koen Roman, Wouter Stockman, Jozef Van Crombrugge, Dirk Vanderpoorten

Als je dit nummer ontvangt, betekent dit dat jouw gegevens zijn opgenomen in onze databank. Ze worden enkel gebruikt in het kader van onze werking. Wil je niet in onze databank opgenomen zijn of wil je jouw gegevens wijzigen, geef dit dan door via bosgroepen@oost-vlaanderen.be.

Een voor bos

De Bosgroepen ondersteunen boscijenaars bij alles wat komt kijken bij het hebben of aanleggen van een bos. Samen met onze 15.000 leden beheren we 60.000 ha bos in Vlaanderen. Daarbij bekijken we wat op lange termijn het beste is voor het bos en het ecosysteem. Want bossen zijn onmisbaar voor onze gezondheid, het klimaat en een evenwichtige fauna en flora.

In Oost-Vlaanderen zijn drie vzw's actief: Bosgroep Oost-Vlaanderen Noord, Bosgroep Midden Oost-Vlaanderen en Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender.

Word lid

Leden kunnen bij De Bosgroepen terecht voor informatie en hulp bij de bosadministratie. Wij coördineren ook beheerwerken en organiseren activiteiten en cursussen.

- info over technische, wettelijke en financiële aspecten van bosbeheer
- advies op maat van jouw bos na terreinbezoek
- hulp bij bosadministratie zoals subsidies, kapmachtigingen en beheerplan
- voordelige tarieven voor bosbeheerwerken (exotenbestrijding, vrijstellen, aanleg bosrand...) en mogelijkheid tot deelname aan gezamenlijke houtverkoop

Iedereen kan gratis lid worden.

Stuur een mailtje naar bosgroepen@oost-vlaanderen.be.

Steun onze werking

Enkele sympathisanten richtten het fonds **Vrienden van De Bosgroepen** op dat wordt beheerd door de Koning Boudewijnstichting. Heel wat van onze diensten en activiteiten zijn gratis, net als dit tijdschrift. Met jouw steun aan het fonds kunnen we onze werking verder uitbouwen. Je kan ook een gift doen aan ons BOOST-project, dan gaan jouw centen integraal naar bosuitbreiding. Giften vanaf 40€ zijn fiscaal aftrekbaar.

Wil jij mee zorgen voor meer én goed beheerde bossen?

Ga naar www.bosgroepen.be/vrienden-van-de-bosgroepen. Bedankt!

Woord vooraf

Beste bosliefhebber,

In dit nummer lees je meer over het mozaïekbos, een concept waarbij het bos wordt gezien als een verzameling van verschillende zones waar het beheer telkens gericht is op een andere functie. Denk aan een zone voor natuurlijke verjonging, voor middelhout, voor microhabitats of een verouderingseiland.

De kruidlaag van een bos vertelt ons veel over welke boomsoorten geschikt zijn voor een specifieke locatie. We leggen uit hoe je de aanwezige habitat in een bos kan herkennen en welke sleutelsoorten passen bij een bepaalde habitat.

Hoe geef je vorm aan een jong bos en waarmee hou je best rekening? We lijsten de do's en don'ts graag voor je op. Wie zelf aan de slag wil gaan in eigen bos, geven we graag enkele praktische tips mee over snoeien en vrijstellen.

Tenslotte vertellen we je graag meer over de werking van de Koepel van De Bosgroepen. Op Vlaams niveau wordt er ingezet op partnerships tussen bedrijven en boseigenaars. Investeren in natuur dichtbij, daar wordt iedereen beter van!

Veel leesplezier,

Riet Gillis

Gedeputeerde voor milieu, natuur en klimaat

Onstuimige lucht in De Pinte @hildevancampfort

Zonnige herfstdag in Enamebos @in.flanders.fields

We kiezen hier telkens twee mooie bosbeelden van onze volgers. Post jouw foto op Instagram met **#eenhartvoorbos** en wie weet staat jouw foto hier volgende keer te blinken.

Sleutelsoorten in boshabitat

Een sprinkhaan leeft in een open grasveld, een eekhoorn klautert liever in bomen en een hagedis ligt graag in het zonnetje. Een wilg groeit liever op een vochtig plekje terwijl een grove den een drogere plaats verkiest. Elk dier en elke plant voelt zich thuis in een specifieke omgeving. Een habitat omschrijft aan welke voorwaarden een gebied moet voldoen om ervoor te zorgen dat een bepaalde soort er optimaal kan overleven.

Eenbes groeit bijna uitsluitend in donker loofbos op vochtige tot natte standplaatsen met lemige, humusrijke, neutrale tot licht kalkrijke bodems.

Biotoop of habitat

Deze termen worden vaak door elkaar gebruikt. Dat is niet terecht. Een biotoop is een beschrijving van een stuk leefgebied, zonder een bepaalde soort in het achterhoofd te houden. Bijvoorbeeld een moeras of poel in het bos. Een habitat staat in relatie tot een soort en omschrijft de hulpbronnen die deze soort nodig heeft. En dat is heel specifiek: droge of natte grond, zandleem tot klei, voedselrijk of voedselarm, stromend of stilstaand water... Zo verkiest een beuk een niet te natte, goed doorlatende, humusrijke bodem. De bodem mag ook niet te droog zijn want beuk wortelt slechts oppervlakkig en dan is er snel watertekort. Haagbeuk is minder veel-eisend en geniet een voorkeur voor lemige bodems met een vochtig tot droog gradiënt, en houdt van (half)schaduw. Ruwe berk heeft dan weer een voorkeur voor open, losse bodems en vraagt weinig vocht, maar is gevoelig voor verdichting en wisselende waterstanden.

Sleutelsoorten

Niet de (vaak aangeplante) boom- of struiksoorten maar veeleer de spontaan groeiende kruidlaag vertelt je meer over de aanwezige habitat. De typische,

attypes

functionele soorten die bij een bepaalde habitat horen, worden als sleutelsoorten gebruikt om de habitat aan te duiden en te beoordelen. De slanke sleutelbloem, bijvoorbeeld, is een oude bosplant die voorkomt op een vrij vochtige standplaats en zwak zure tot zwak basische stikstofrijke bodems. Ze is daarom een indicatieve soort voor valleibossen, elzenbroekbossen en zachthoutoibossen. Haar aanwezigheid duidt op een goede toestand van de habitat. Soorten zoals dalkruid, adelaarsvaren, blauwe bosbes of valse salie indiceren dan weer een zure, stikstofarme, droge tot matig vochtige standplaats. Zij zijn de sleutelsoorten voor het natuurstreefbeeld *Atlantisch zuurminnend beukenbos met hulst en soms taxus in de ondergroei* (9120). Met natuurstreefbeeld wordt een na te streven biotoop of verzameling van biotopen bedoeld. Deze kun je dan beoordelen op hun habitatwaardigheid.

Corsicaanse den, een exoot, is hier dominant. De kruidlaag met adelaarsvaren, dalkruid en valse salie vertelt ons dat voor dit bostype onder meer eik, esdoorn, haagbeuk, ruwe berk, beuk en hazelaar beter geschikt zijn.

Staat van de habitat

Om na te gaan of de aanwezige habitat in goede staat is, zijn criteria opgesteld met grenswaarden. Zo kan je bij een evaluatie nagaan of deze grenswaarde behaald wordt. Indien niet dan is de lokale staat van instandhouding ongunstig. Er wordt voor het opmaken van de lijst van sleutelsoorten vooral geput uit de habitattypische soorten. Zo hebben goed ontwikkelde *Eiken-beukenbossen met wilde hyacint*

(9130) enkele belangrijke soorten in de kruidlaag die typisch zijn voor dit bostype: blauwe boshyacint, bosanemoon, boszegge, daslook en gevlekte aronskelk om er maar enkele te noemen. Binnen dit bostype groeien spontaan soorten als beuk, es, haagbeuk, hazelaar, rode kornoelje en zomer- en wintereik.

Goed ontwikkelde *Ruigte-elzenbossen* (91E0_vn) hebben dan weer gele lis, grote kattenstaart, grote wederik en

Beuk en eik zijn hier dominant, we kwamen ook hazelaar en boskers tegen. In de kruidlaag is blauwe boshyacint dominant maar op andere plekken zagen we nog soorten die duiden op een goede staat van het boshabitatype.

penningkruid als kenmerkende soort in de kruidlaag. De spontaan groeiende soorten in dit bostype zijn doorgaans verschillende wilgensoorten, zwarte els, zachte berk en aalbes.

De inventarisatie van de aanwezige spontaan groeiende boom- en struiksoorten en de diversiteit in de kruidlaag is een belangrijk aspect maar vertelt nog niet alles. Want samen met de beoordeling van de structuurkenmerken, de hoeveelheid exoten en mate van voorkomende verruiging vormen al deze waarnemingen de basis voor een kwaliteitsbeoordeling van het aanwezige boshabitatype.

Verstoringsindicatoren

Een soort als indicator is efficiënt omdat dit eenvoudig vast te stellen is in het veld. Voorbeelden hiervan zijn vergras-sing als criterium voor de beoordeling van verdroging in bepaalde habitats, of verruiging als criterium voor de beoordeling van een te extensief beheer. Oorzaken kunnen heel uiteenlopend zijn of een combinatie van factoren, en dienen over langere tijd bekeken te worden. Verruiging in bossen heeft vooral te maken met stikstofdepositie en/of verdroging, maar kan ook het gevolg zijn van eutrofiëring (vergroting van de voedselrijkdom) door grond- en/of oppervlaktewater.

We kunnen een lijst van negatieve indicatorsoorten opstellen, maar hun status als indicator is vaak minder eenduidig. Goede voorbeelden zijn nitrofiële soorten zoals akkerdistel, grote brandnetel, kleeftkruid en bramen, die ook perfect

Metershoge bramen, kleeftkruid en brandnetels als verruigingsindicatoren. Dit bos heeft sterk te lijden onder de invloed van het omliggende landbouw-areaal, wat de instandhouding van het boshabitatype bemoeilijkt.

deel kunnen uitmaken van een habitat-type als gangbare soort. Een goede vegetatieopname en interpretatie is noodzakelijk.

Standplaatsgeschied

Door te kijken naar de spontaan groeiende kruiden, bomen en struiken kunnen we heel wat te weten komen over de samenstelling, vochtigheid en voedselrijkheid van onze bosbodem. Het correct interpreteren van verstoringsindicatoren vertelt ons veel over de aangaande verruiging, verdroging en/of vermessing van het perceel. Door nauwlettende in-

ventarisatie van de kruidlaag kunnen we het aanwezige of potentiële boshabitatype vaststellen zonder rekening te houden met de huidige boomlaag. Met andere woorden: de kruiden vertellen ons vaak meer dan de aangeplante bomen. Een Bosgroepmedewerker kan vaststellen welke bomen en struiken het best hun gading zullen vinden in jouw bos. Er wordt dan samen het gepaste beheer uitgestippeld. Geen enkele boom groeit zo goed en zo graag als een boom op de juiste plek.

Bron: ecopedia.be, inbo.be en natura2000.vlaanderen.be

Kolenbranders

We duiken opnieuw in de geschiedenis van onze Vlaamse bossen en zoomen in op het fenomeen van de kolenbranders. Zij zetten brandhout om in houtskool, ook wel boschcoolen genoemd.

Kolenbranders leefden aan de rand van de samenleving en verplaatsten zich van bos tot bos, afhankelijk van waar ze werden ingehuurd. Omdat het ganse proces behoorlijk wat tijd in beslag nam, huisden ze van de lente tot de herfst in tijdelijke hutten met een geraamte uit takhout, bedekt door zoden, gras of varens.

De branders bouwden meilers. Ze stapelden hakhout rond een centrale, met hout opgebouwde schoorsteen. Men goot er brandende houtskool in om de oven te ontsteken. Het was belangrijk dat er geen contact was met de buitenlucht, dus werd het geheel afgedekt met twijgen, gras of stro en fijne aarde. Het verbrandingsproces duurde een paar dagen. Nadien werd de asse gezeefd. De houtskool werd vervoerd in koolmanden. Handelaars verkochten dit dan verder op houtmarkten.

De meilers werden bij voorkeur op dezelfde plaatsen heropgebouwd omdat de bodems zich er steeds beter voor leenden. Deze *places de fauldes* zijn nog steeds herkenbaar in bossen als lage heuveltjes van zwarte aarde, gemengd met houtskoolresten. Ook na ontginning van het bos vormen deze plaatsen donkere, ronde vlekken op luchtfoto's.

Meestal maakte men houtskool van soorten als eik, beuk, meidoorn, haagbeuk en es. Spork, linde en hazelaar leverden houtskool waarmee buskruit werd gemaakt. Vanaf de late middeleeuwen kwam het merendeel van de houtskool terecht in de keukens, of diende het als verwarmingselement voor vuurwagens, bijvoorbeeld in kerken. Sinds de opkomst van steenkool in de 19e eeuw verloor houtskool aan belang als energiebron.

Bron: 'Bossen van Vlaanderen' van Guido Tack, Paul Van Den Brempt en Martin Hermy

Ook bedrijven zorgen

Sinds vorig jaar zet Dries Moerloose van de Koepel van De Bosgroepen in op samenwerkingen met bedrijven om te zorgen voor meer en betere bossen in Vlaanderen. Er zijn twee vormen van samenwerking mogelijk: een eigen bedrijfsbos of een partnerschap.

Steun van a tot z

In het geval van een bedrijfsbos heeft een bedrijf zelf grond die kan bebost worden. Het bedrijf doorloopt het volledige bebostingstraject, net zoals een particuliere eigenaar. De Bosgroepen helpen met de subsidie- en vergunningsaanvraag, maken het plantplan op, bestellen het plantgoed en leiden de aanplanting in goede banen. Het bedrijf kan ook nadien rekenen op ons advies.

Een van de bedrijven die door De Bosgroepen worden ondersteund is Willy Naessens Group. De aanplant gebeurde op 27 november in Wortegem-Petegem. Kris Vanrenterghem, chief sustainability officer: "Ons nieuw bos is ingebed in een bestaand bos, het geheel is bijna 6 hectare groot. Het bos wordt op termijn toegankelijk voor iedereen, zo willen we een positieve impact hebben op onze omgeving. Dankzij de ondersteuning van De Bosgroepen is dit project *a walk in the park*."

Hans Scheirlinck, coördinator van Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender over de samenwerking: "Onze Bosgroep begeleidt Willy Naessens Group niet enkel bij de voorbereiding van het project

n voor meer en beter bos

en bij de plantactie, ook na de aanplant blijven we ondersteuning bieden, zowel wat betreft administratie als beheer van het aangeplante bos. Door de bedrijven helemaal te ontzorgen, werken we hinderpalen om te bebossen weg.”

Ook de huidige campagne van het Meer Bos! programma van de Vlaamse Overheid focust op bedrijven. Met een financiële impuls van 25.000€ per hectare worden bedrijven aangespoord om beschikbare gronden te bebossen, want de Vlaamse Overheid wil tegen 2024 maar liefst 4000 hectare nieuw bos gerealiseerd zien. Meer informatie hierover vind je op bosteller.be.

Match met grondeigenaar

Bij de tweede vorm van samenwerking met bedrijven, het partnerschap, zoeken De Bosgroepen een match tussen een bedrijf dat wil investeren in bos en een eigenaar die een (her)bebossingsproject wil uitvoeren en daarbij op zoek is naar financiële steun. Een bos planten kost immers veel geld en de bestaande subsidies zijn beperkt of aan bepaalde voorwaarden gebonden. Om die reden gaan projecten niet door of worden ze op de lange baan geschoven. Door een samenwerking op te zetten tussen een bedrijf dat een lokale, maatschappelijke impact nastreeft en een eigenaar die grond ter beschikking heeft, kunnen we deze dossiers toch uitvoeren.

Dit is een win-win voor alle partijen, én voor de maatschappij, want de nieuwe, klimaatrobuste bossen komen er in het dichtbevolkte Vlaanderen. Zo leggen we in januari 2023 een bos aan in Landegem dankzij het partnerschap van een bedrijf uit de buurt. Eigenaars Hannes en Elke moesten de bomen op hun perceel laten kappen omdat de fijnsparran waren aangetast door de letterzetter. Ze hadden interesse in een samenwerking om de kosten voor de kaalkap en herbebossing te compenseren. We vonden een match met Gritt, een technisch outsourcingbureau dat voor elke werknemer een boom wil planten. Een herbebossing na fijnspaar vinden ze erg waardevol, omdat je op die manier een grote, ecologische meerwaarde aan een perceel kan bieden.

Vicky Van de Velde van Gritt verwoordt het zo: “Door het planten van ons Gritt-bos proberen we de ecologische impact

van onze bedrijfsactiviteit te compenseren en meer in balans te brengen. De onderneming zal ook helpen planten tijdens een plantactie. Het is de ideale teambuilding en een mooie bijdrage aan het project.”

Ook Hannes en Elke tonen zich tevreden: “We moesten ons bos kappen omdat de bomen aangetast waren. Liefst wilden we zo snel mogelijk een nieuw, inheems loofbos aanplanten. Door de samenwerking met De Bosgroepen en Gritt kunnen we dit waarmaken. Zo genieten we komend voorjaar al van ons nieuw bos.”

Krijg je als bedrijfsleider zin om zelf ook bij te dragen aan meer bos in Vlaanderen, of zoek je als eigenaar een financiële impuls voor jouw (her)bebossingsproject? Neem dan contact op met Dries Moerloose via koepel@bosgroepen.be of 0477 98 61 47.

Do's and don'ts bij een jonge aanplant

Als beheerder van een jong bos wil je het beste voor jouw bos. Om te weten wanneer je moet ingrijpen en wanneer je de natuur haar werk laat doen, hou je best voor ogen welk soort bos je wenst en welke functies het mag vervullen.

Beheerwerken zijn nodig als er de eerste jaren veel ruigtekruiden of pionierssoorten opduiken tussen de geplante bomen, als je 'zwakkere' soorten in gemengde aanplantingen wil behouden en als je mooie bomen met volle kruinen en kwaliteitshout in je bos wil. Als er na verloop van tijd geen potentieel mooie of kwaliteitsvolle bomen in je bos groeien, heeft het geen zin om te dunnen. Dan laat je beter alles staan. Wil je toch ingrijpen, dan maak je ruimte vrij om kloempen in te brengen of kan je na de winterkap opnieuw beginnen met de scheuten.

Natuurlijke zaailingen

Waar voldoende zaadbomen zijn, planten De Bosgroepen steeds vaker kloempen op ruime afstand met daartussen ruimte voor de spontane vestiging van natuurlijke zaailingen van deze bomen. Massale verjonging van berk en wilg kan vervelend lijken, maar vaak zijn de voordelen op termijn groter dan de nadelen. Ze maken een aanplant meer divers en dus weerbaarder, maar ook meer ondoordringbaar voor reeën, die de eerste jaren veel schade kunnen aanrichten. Ze versnellen bovendien het ontstaan van een bosklimaat, dat ongewenste kruidgroei tegengaat. Zolang de kruiden of spontane zaailingen de toppen van de geplante boompjes niet overgroeien, raden we een gedoogbeleid aan. Kennis van het groeitemperament van boomsoorten helpt om in te schatten wanneer je wel moet ingrijpen.

Inboeten

Inboeten is het opnieuw planten van afgestorven bomen. Dit is pas zinvol bij een uitval van minstens 10 à 20 %. Probeer zeker ook de oorzaak te achterhalen. Was het voorjaar uitzonderlijk droog of de zomer zeer warm? Plantte je de verkeerde soorten of plantte je in minder goede omstandigheden? Soms loont het om nog een extra groeiseizoen af te wachten om te zien of schijnbaar afgestorven bomen alsnog in blad willen komen.

Snoeien

Een boom zit niet te wachten op jouw snoeischaar. Indien de bomen voldoende dicht bij elkaar staan, zullen er vanzelf voldoende kwaliteitsbomen groeien. Wil je toch snoeien, begin dan met vormsnoei. Dunne, horizontale takken onderaan de kruin sterven vanzelf af. Beperk je in deze fase tot de dubbele toppen en zuigers, dit zijn zware zijtakken die mee met de top omhoog groeien. Snoei ook nooit meer dan 20 % van het kruinvolume weg.

Vrijstellen

Ook hier geldt: niet overdrijven. Denk eraan dat bomen vooral in april, mei en juni groeien. In het voorjaar staat het kruid meestal nog niet zo hoog dat het echt concurreert met de bomen. Vervelend is kruid dat je bomen omver trekt, zoals kleefkruid, bramen en adelaarsvaren. Sommige soorten zoals brandnetel en distels kunnen bij optimale weersomstandigheden wel snel je bomen over-

klassen. Weten met welke soorten kruid je te doen hebt, is dus belangrijk in je beslissing.

De standaardmethode is maaien met een bosmaaier of tractor, maar bezint eer ge begint. In droge periodes voorkomt de kruidvegetatie direct zonlicht op de bodem. Bovendien zijn bosmaaiers niet de beste vrienden van jonge bomen, aangezien een kleine foute beweging grote schade kan veroorzaken. Het kan ook zonder machines: loop door je aanplant en trap het onkruid plat, of gebruik een machete of snoeischaar. Hardnekkige bramen vereisen wel eerder een bosmaaier.

Ongewenste boomsoorten kun je afknakken. De boom leeft nog, maar groeit niet meer voluit. Er bestaan zelfs speciale snoeischaars voor. Wanneer de aanplant na 2 à 3 jaar goed is vertrokken, grijp je beter niet meer in zodat de kronen zich zo snel mogelijk kunnen sluiten. Na de kroonsluiting is soms een zuivering nodig, waarbij je ongewenste soorten (zoals invasieve exoten of al te dominante spontane soorten) verwijdt.

Dunnen

In de natuur staan jonge zaailingen meestal heel dicht bij elkaar en beconcurreren ze elkaar voor licht, water en nutriënten. Ze groeien daardoor recht omhoog en de onderste takken sterven snel af. Zo krijg je vanzelf rechte, takvrije stammen. Vroeg of laat moet je echter selectief bomen kappen zodat sommige exemplaren (je toekomstbomen) dikker

kunnen worden of de soortenmenging behouden blijft. Dit noemen we dunnen. Tegenwoordig weten we dat vrij vroeg dunnen beter is. Veel hangt af van de boomsoort: snelle groeiers hebben sneller nood aan een dunning dan trage groeiers.

Dunnen kan heel eenvoudig door het ringen van concurrenten, zonder machines of grote kosten. Je brengt dan meteen dood hout in het bos, wat je bos weerbaarder en biodiverser maakt. Zo wennen de toekomstbomen er ook aan om steeds volledig vrijgezet te worden bij verdere dunningen en behoud je mooie, diepe kruinen, ook midden in het bos. Wie houdt van doorkijkbossen zonder onderetage, wacht beter wat langer met dunnen.

Samengevat

Denk vooraf goed na over het gewenste eindbeeld voor je bos. Maai de kruidlaag enkel als het nodig is voor de overleving van je bomen. Na een tiental jaar stel je de toekomstbomen vrij en niet veel later kan het echte dunnen beginnen. Op bosgroepen.be/folders vind je fiches met een praktische handleiding om zelf te snoeien, en vrij te stellen. Bij twijfel kan je advies vragen aan De Bosgroepen. Spaar jouw inspanningen voor de (kandidaat-)toekomstbomen, observeer wat er jaar na jaar gebeurt en bovenal: geniet van al die natuurontwikkeling en groei!

Vrij naar een artikel uit het Boomblad van de West-Vlaamse Bosgroepen

Het mozaïekbos als instrument voor een weerbaarder bos

Een begrip dat de laatste jaren vaak wordt gebruikt door bosbeheerders is 'weerbaar bos'. Onze Franse collega's van het Office National des Forêts ontwikkelden het concept 'mozaïekbos' waarbij de verscheidenheid van beheer en ecosystemen centraal staan. De Koninklijke Belgische Bosbouwmaatschappij nam dit concept over en paste het aan de Belgische context aan.

13

Ongelijkvormig hooghout

Bestand met bomen van allerlei leeftijden, soorten en afmetingen

14

Microhabitats

Habitats die een grotere specifieke biodiversiteit bevorderen: vijvers, ooibossen, heiden, bosranden, open plekken, rotsachtige zones

12

Eiland voor conservatie

Zone waarin niet aan bosbouw wordt gedaan en die volledig op natuurlijke wijze evolueert tot en met het omvallen van de bomen

11

Zone van natuurlijke verjonging

Zone die zich vernieuwt via het spontaan uitzaaien door naburige bomen. De tijdelijke afwezigheid van bosbedekking bevordert de soorten die goed gedijen in een open omgeving

10

Gemengd gelijkvormig hooghout

Bosbestand bestaande uit 2 of 3 verschillende soorten bomen die allemaal even oud zijn

9

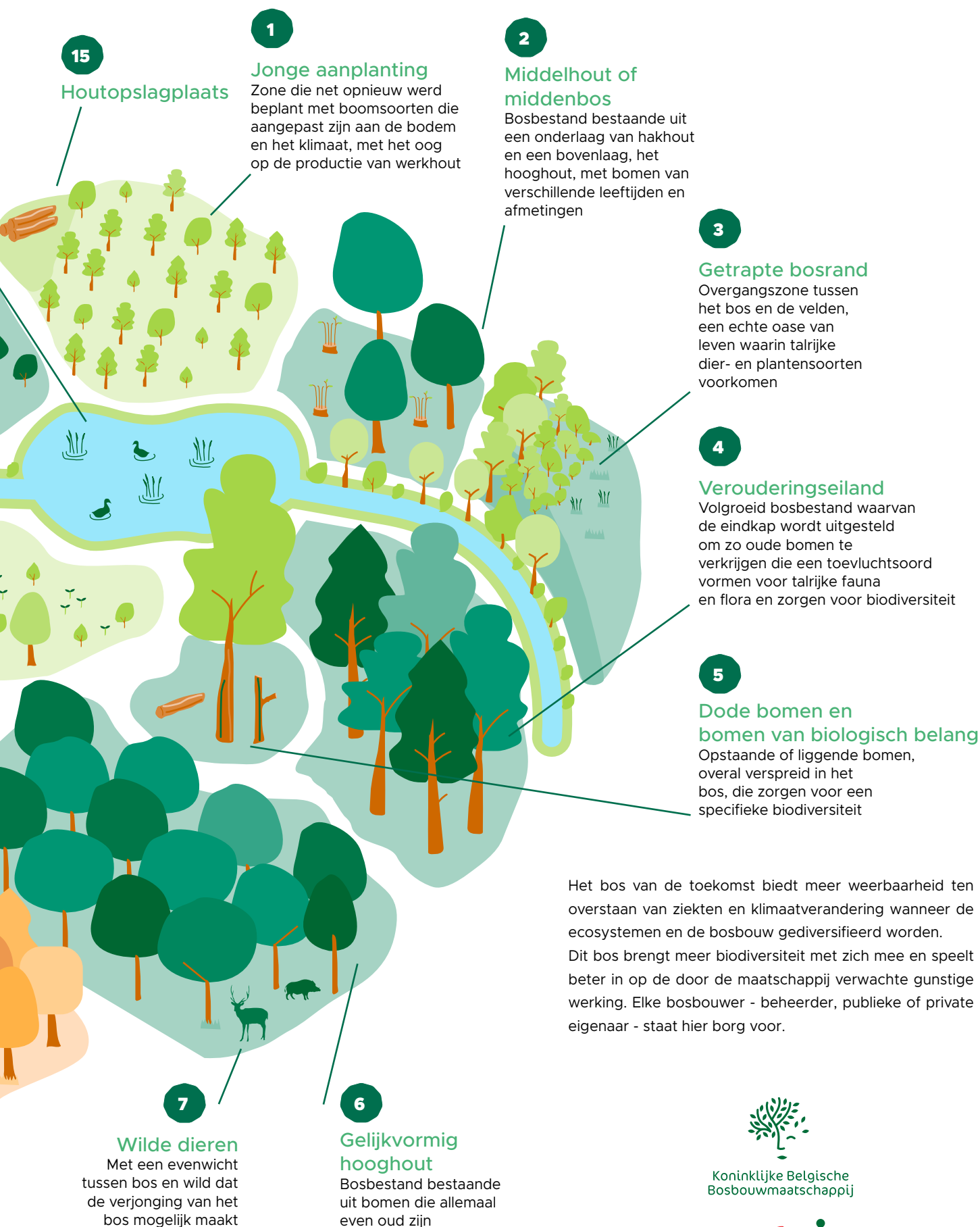
Toekomsteilanden

Nieuwe boomsoorten uit andere regio's overal ter wereld, aangepast aan de veranderingen en getest op kleine oppervlakken

8

Toekomsteilanden

Boomsoorten of -herkomsten van Zuid-Europa, beter aangepast aan de klimaatverandering

1

Jonge aanplanting

Zone die net opnieuw werd beplant met boomsoorten die aangepast zijn aan de bodem en het klimaat, met het oog op de productie van werkhout

2

Middelhout of middenbos

Bosbestand bestaande uit een onderlaag van hakhout en een bovenlaag, het hooghout, met bomen van verschillende leeftijden en afmetingen

3

Getrapte bosrand

Overgangszone tussen het bos en de velden, een echte oase van leven waarin talrijke dier- en plantensoorten voorkomen

4

Verouderingseiland

Volgroeid bosbestand waarvan de eindkap wordt uitgesteld om zo oude bomen te verkrijgen die een toevluchtsoord vormen voor talrijke fauna en flora en zorgen voor biodiversiteit

5

Dode bomen en bomen van biologisch belang

Opstaande of liggende bomen, overal verspreid in het bos, die zorgen voor een specifieke biodiversiteit

7

Wilde dieren

Met een evenwicht tussen bos en wild dat de verjonging van het bos mogelijk maakt

6

Gelijkvormig hooghout

Bosbestand bestaande uit bomen die allemaal even oud zijn

Koninklijke Belgische
Bosbouwmaatschappij

ten dienste van het bos en de bosbouwers

Het mozaïekbos is een instrument om een weerbaar bos uit te denken en in de praktijk te brengen. Weerbaar bos betekent dat een bos na een verstoring in staat is om zijn structuur, werking en functies te behouden. Een treffend voorbeeld van een niet-weerbaar bos zijn de monotone aanplantingen van fijnspaar. Deze sterven de laatste jaren massaal af door de klimaatverandering en plagen. De werking en functies van dit bos vallen voor een lange tijd en op grote schaal weg: het microklimaat, de houtopbrengst en habitats voor bepaalde dieren.

Diversificatie

Het mozaïekbos is erop gericht om overal en op elke schaal de biodiversiteit te bevorderen. Dit gaat om:

- de soortendiversiteit
- genetische variatie binnen een bepaalde soort
- verschillende functies van de bomen in een bos
- verschillende ecosystemen (vb. types bosbestanden) en soorten beheer (vb. dunningskap of groepenkap) die toegepast worden

Elke boomsoort heeft specifieke kenmerken waardoor die bepaalde functies

kan vervullen en aangepast is aan bepaalde omstandigheden. Bijvoorbeeld een droge of natte bodem, meer licht of schaduw nodig hebben, bestand zijn tegen wind, vuur of overstromingen...

Elke boomsoort heeft een impact op andere levende wezens die specifiek met deze soort samenleven. Insecten, vogels, schimmels, bacteriën, mossen, korstmossen... Al deze organismen dragen bij tot het functioneren van de boom en het bosecosysteem.

De bosbeheerder vervult in dit concept de rol van architect van het bos. Door het kappen en verjongen, eventueel via aanplant, kan hij ingrijpen in het soortenareaal en de boomleeftijden. Zo kan hij de diversiteit van het bos stimuleren, wat de verjonging, groei en weerbaarheid van het bos ten goede komt.

Ecosysteemdiensten

In het idee van een mozaïekbos staan de diensten die een bos aan de samenleving kan leveren centraal. Er is een onderscheid tussen drie grote soorten ecosysteemdiensten.

Productie: het bos levert heel wat producten aan de maatschappij. We denken daarbij in de eerste plaats aan hout

maar het kan ook gaan om bijvoorbeeld eetbare paddenstoelen.

Cultureel of immaterieel: het bos als ontspanningsplaats, als mooi landschap of plaats waarmee legendes en tradities samenhangen.

Regulerend: het bos als klimaatregulerend systeem is zeer actueel. Het Belgische bos slaat jaarlijks 480 miljoen ton koolstofdioxide op in bomen, strooisel, dood hout, bodem (captatie). Door het oogsten en gebruiken van hout wordt ook koolstof langdurig vastgelegd in houtproducten (stockage). Wat hout nog aantrekkelijker maakt in het CO₂-verhaal is dat het producten in de bouw zoals PVC, aluminium en beton vervangt (substitutie). Om deze producten te maken is veel meer energie (dus CO₂) nodig dan bij hout.

Op de vorige pagina vind je de illustratie die hoort bij het concept van het mozaïekbos. Voor elke zone van het bos wordt toegelicht welke bijdragen en moeilijkheden er zijn per ecosysteemdienst. De volledige info vind je terug op www.foretmosaique.be. Zeker de moeite om eens naartoe te surfen!

Met dank aan Bosgroep Kempen Noord

Habitatverbetering in Brakel

In de Vaanbuikbeekvallei in Zegelsem (Brakel) is Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender gestart met een project om de habitat van vleermuizen en amfibieën te verbeteren. We ondersteunden de boseigenaar bij de aanvraag van een projectsubsidie bij Natuur en Bos, die werd goedgekeurd. Momenteel restaureren we een oude gewelfde kelder in het bos zodat de vleermuizen er in de winter kunnen verblijven. Er zijn maar enkele winterverblijfplaatsen in de regio dus dit is zeker een aanwinst. De vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt neemt deze nieuwe hotspot op in hun jaarlijkse inventarisatie van verblijfplaatsen.

Om de habitat van de amfibieën te verbeteren zorgen we hier ook voor de aanleg van twee poelen op strategische plaatsen in het lokale poelennetwerk. In de Vlaamse Ardennen werden met steun van de Provincie deze herfst overigens nog vier andere poelen aangelegd en drie poelen geruimd, onder meer in Oudenaarde, Brakel, Maarkedal en Zottegem.

Het terrein van de vleermuizenkelder maakt deel uit van het natuurbeheerplan Zwalmvallei dat we samen met verschillende eigenaars opstellen. Zo wordt dit mozaïeklandschap van bronbossen, vochtige weiden en houtkanten ook in de toekomst beschermd. In deze vallei staan bovendien nog enkele bosuitbreidingen op stapel die we met veel enthousiasme begeleiden.

Ons team blijft groeien!

Het bosloket is het aanspreekpunt voor steden en gemeenten die dromen van meer bos. Daan Temmerman is de nieuwe medewerker die vormgeeft aan deze vlotte samenwerking met Provincie Oost-Vlaanderen.

“Samen met collega Tijs Decuypere van de Provincie ondersteunen we burgemeesters en schepenen van hun prilste idee tot het beplanten of inrichten van nieuwe bosgronden. Als bio-ingenieur bos- en natuurbeheer werk ik met hart en ziel mee aan deze nieuwe bebossingen. Met plezier bijt ik me vast in de wirwar van juridische, planologische, technische of praktische bezwaren die een nieuwe bosaanplant soms in de weg staan. Elk nieuw bos, hoe klein ook, is deel van de oplossing voor de grote biodiversiteits- en klimaatuitdagingen van onze tijd. Ik droom alvast van mijn twee dochters op wandel met hun kinderen in de bossen die we nu aanplanten.”

In augustus vervoegde Marijke De Roose ons team. Zij staat in voor de administratie van lopende projecten en ondersteunt collega's bij de dagelijkse werking van Bosgroep Oost-Vlaanderen Noord. “Na jarenlang in de commerciële sector

werkzaam te zijn, is het een plezier om te werken met en voor de natuur. De heraanplant van ons eigen stukje bos in samenwerking met De Bosgroepen deed de liefde voor natuur opflakkeren, dus toen ik de kans kreeg, heb ik meteen gesolliciteerd. Op het werk vind je me aan mijn bureau, maar ten huize De Roose wordt er weinig stilgezeten. Kan ook niet anders met een jong dochtertje en drie honden in huis. Ontspannen doen we vooral in de tuin en in ons bosje. Lang leve de rust van de natuur.”

1 2 3 start

Na de vergunning, subsidieaanvraag en opmaak van het plantplan is het dan eindelijk zover: bomen planten! Wie een bos wil planten heeft de keuze om dit zelf te doen of met de hulp van een aannemer. Dit seizoen begeleiden de Oost-Vlaamse Bosgroepen maar liefst 120 aanplantingen. Natuurlijk staan er ook nu weer een aantal publieke plantacties op de kalender. De eerste bomen werden al geplant in Berlaare, met de hulp van leerlingen en buurtbewoners. In Lebbeke legden we samen met de buurtbewoners een speelbos aan. In Stekene zorgden we voor een BOOSTbos en in Wortegem-Petegem adviseerden we Willy Naessens bij de realisatie van zijn bedrijfsbos van ruim 2 hectare. De komende weken zijn er nog plantacties voor het geboortebos in Evergem (10/12) en Waasmunster (18/12).

Leg eens een bos onder de kerstboom!

Het einde van het jaar komt weer in zicht, en traditioneel betekent dat ook: cadeautjestijd! Ben je nog op zoek naar inspiratie? Wat dacht je van een boom of tien? Je hoeft ze niet eens in te pakken, want dankzij BOOST kan je een duurzaam cadeau geven: een stukje klimaatbestendig bos bij jou in de buurt, vakkundig geplant door de professionals van Bosgroepen Oost-Vlaanderen. De boompjes zijn enkel nog op zoek naar een (Secret) Santa met een groen hart.

Schenken aan een goed doel is bovendien voordelig, want je kan een gift vanaf 40 euro fiscaal inbrengen. Dat levert je een voordeel op van 45% van het geschonken bedrag. Voor hetzelfde bedrag zorg je dus voor meer bomen. Zeker de moeite waard om even te checken.

Neem zeker een kijkje op www.boostvoorbos.be, want daar lees je als eerste welke bossen er met jouw hulp worden aangelegd. Met steun van Provincie Oost-Vlaanderen en de giften die we reeds mochten ontvangen in het fonds (waarvoor dank!) zorgt BOOST komende winter alvast voor 2,3 hectare nieuw bos in Stekene en Sint-Niklaas.

Scan de code of schrijf over op het rekeningnummer van de Koning Boudewijnstichting BE10 0000 0000 0404 met deze mededeling:
+++ 623/3709/10026 +++.

Hoe gaat het in zijn werk?

1. Surf naar www.boostvoorbos.be/steun-het-fonds en schrijf een bedrag over naar keuze. Voor 40 euro planten we 16 m² bos (en betaal je eigenlijk maar 26 euro dankzij je belastingvoordeel).
2. Leg wat eikels, kastanjes of een prachtig gedroogd blad onder de kerstboom en vertel vol trots over je goede daad. Vrolijk bosfeest en gelukkig boomjaar!
3. In het voorjaar ontvang je jouw fiscaal attest van de Koning Boudewijnstichting.

Ga nog een stapje verder en plant je eigen bos!

Heb je zelf een stuk grond dat je wil bebossen, of droom je al jaren van je eigen bos en wil je er in 2023 eindelijk werk van maken? Contacteer jouw Bosgroep en dan bekijken we samen hoe BOOST jou hierbij kan ondersteunen. Blijf op de hoogte van nieuwe calls via onze nieuwsbrief.

Europees Landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling
Europese investering
in zijn platteland

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

provincie
Oost-Vlaanderen

BOOST is een initiatief van Bosgroepen Oost-Vlaanderen met steun van de Vlaamse Overheid, het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling en Provincie Oost-Vlaanderen. Op initiatief van enkele sympathisanten werd het fonds 'Vrienden van De Bosgroepen' opgericht bij de Koning Boudewijnstichting.

Dag van de bouseigenaar 12 oktober 2022

Bouseigenaars in de spotlight

Op woensdag 12 oktober, tijdens de Week van het Bos, vierden we Dag van de Bouseigenaar. De Bosgroepen zetten dan hun 15.000 leden in de spotlight, want dankzij hen wordt het grootste deel van de Vlaamse bossen duurzaam beheerd, namelijk 60.000 hectare. Zij zorgen mee voor een gezonde, groene leefomgeving voor ons allemaal. Al bijna 25 jaar ondersteunen De Bosgroepen iedereen bij alles wat komt kijken bij het hebben of aanleggen van een bos. Zo weten we dat er heel wat mooie verhalen schuilen bij bouseigenaars. Naar aanleiding van Dag van de Bouseigenaar deelden we die graag met het grote publiek.

De Standaard trok voor een boeiende podcast naar het bos van Franky, waar hij vertelt over het plezier van een eigen stukje groen en hoe hij elk jaar een project uitwerkt met onze hulp. Willem vertelde op Q Music over het bos dat hij samen met De

Bosgroepen omtoverde naar een ecologisch paradijsje. Zijn kinderen komen er nu veel vaker en bouwden samen met hun grootouders een wilgenhutje. Radio 2 sprak met de 25-jarige Olivier, die zijn bos van 10 hectare geleidelijk klimaatproof maakt zodat de volgende generatie er ook van kan genieten, en met Mieke, die bier brouwt in een kasteel omgeven door 11 hectare bos. Daar is een natuurbeheerplan in de maak en onlangs bleek dat er op het domein maar liefst 10 soorten vleermuizen voorkomen, waaronder één zeldzame soort. Tenslotte werd een reportage gedraaid bij Dries, die opgroeide in de wereld van bosbeheer en houtproductie. Momenteel werkt hij aan een natuurbeheerplan, om naast houtproductie ook te zorgen voor een sterk ontwikkeld boscossysteem.

Je kan alle verhalen beluisteren en bekijken op www.bosgroepen.be/dagvandeboseigenaar.

Uitzichtpunt Niemandsland

Op 12 november was er de opening van het Uitzichtpunt Niemandsland, waarvan Bosgroep Oost-Vlaanderen Noord co-financierder is. De 22 meter hoge toren staat op de grens tussen Stekene en Sint-Jansteen. Je kan er genieten van een panoramisch zicht op het grensgebied, dat maar liefst 1100 hectare natuur- en waterwingebied omvat.

Het ontwerp van de toren is een verwijzing naar de Spaanse verdedigingstorens die hier ooit het landschap sierden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was dit grensgebied een 'niemandsland', waar wat verderop de dodendraad nog aan herinnert.

Op de verschillende etages krijg je wat meer info over de omgeving, de natuur en de geschiedenis. Het uitzichtpunt kadert in de LEADER-samenwerking Boergondische Buren, waarbij Vlaamse en Nederlandse partners agro-ondernemers uit de grensregio willen verenigen en promoten.

Grond aankopen voor bebossing

Natuur en Bos lanceerde begin dit jaar weer een projectoproep voor particulieren om op zoek te gaan naar gronden die bebost kunnen worden. De gronden moeten gelegen zijn in een groene gewestplanbestemming of SBZ-zone (Natura 2000) en je mag nog geen eigenaar zijn van de grond. Uiterlijk drie jaar na toekenning dient de aankoop gerealiseerd te zijn en uiterlijk vijf jaar na de toekenning moeten de boompjes in de grond zitten. De weerhouden projecten kunnen rekenen op een subsidie van maximum 3,5€/m², met middelen uit het Boscompensatiefonds. Er werden dit jaar door Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender twee dossiers ingediend en deze werden intussen goedgekeurd.

Het eerste project maakt deel uit van Natura 2000-gebied en ligt in Oudenaarde. Dit Bosgroeplid tracht de aankoop rond te krijgen zodat hier 1,4 ha nieuw bos kan bijkomen. De percelen grenzen aan bestaand bos en liggen in VEN-gebied en in habitatrichtlijngebied.

Bij het tweede project, in Brakel, hebben de percelen een gezamenlijke oppervlakte van 3,6 hectare. Ze liggen ook in Natura 2000-gebied en zouden zorgen voor een stevige uitbreiding van de bestaande boskern. De eigenaar stelt alles in het werk om de aankoop te kunnen afronden zodat de boompjes ook hier binnenkort de grond in kunnen.

Terugblik

We kijken graag terug op enkele geslaagde activiteiten dit najaar. Begin september organiseerden we een **nachtvlinderwandeling** in De Klinge. Ondanks de regen konden we toch wel wat mooie vlinders spotten en zijn we heel wat insecten-weetjes rijker.

Eind september werden we hartelijk onthaald bij **boomkwekerij Sylva** in Lievegem. Twee groepen kregen een rondleiding langs de percelen en loodsen waarbij het ganse proces uit de doeken werd gedaan: van zaadoogst, stratificatie, zaaien en opkweken tot verzending.

Begin oktober was er het eerste **infomoment** voor bouseigenaars met een aangetast naaldbos in het kader van het PDPO-project Klimaatrobuuste en veerkrachtige bossen voor het Waasland. Er waren maar liefst 70 geïnteresseerde bouseigenaars.

Datzelfde weekend was er het **Poelenfeestje** in Melle. In het kader van het Rodelandproject maakten we vorig jaar samen met de provincie een Poelenplan op. Nu werd de eerste van dertig poelen gerealiseerd in de Gondebeekvallei in Melle, en dat kon op veel belangstelling rekenen. Een lange mensenketting hevelde symbolisch water over van een bestaande naar de nieuwe poel.

Tijdens de Week van het Bos kon je mee op een **wandeling met paddenstoelenkenner** Dirk Fiers. Voor de gelegenheid stelde de eigenaar van het kasteelpark Ten Biezen in Beerlegem - ook Bosgroeplid - zijn domein open.

Houtverkoop

Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender organiseerde deze zomer een gezamenlijke houtverkoop. In totaal werden 13 loten van beseigenaars aangeboden. Hieronder vind je de resultaten waaruit blijkt dat de tendens van stijgende houtprijzen

verder aanhoudt. Een verstoorde aanvoer (o.a. uit Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne) enerzijds, en een gestegen vraag (o.a. naar biomassa voor elektriciteitsproductie, houtpellets en brandhout) anderzijds, liggen mee aan de basis.

Lot	Boomsoort	Omtrek	Volume (m ³)	Aantal bomen	Verkoopprijs	Prijs per m ³
1	Populier	170	179	74	7300	41
2	Populier	165	197	106	7398	38
3	Populier	210	914	246	48800	53
4	Populier	175	38	16	1055	28
5	Populier	245	329	64	13468	41
6	Populier	265	267	47	12172	46
7	Populier	195	582	177	28050	48
8	Populier	160	646	282	30300	47
9	Populier	245	234	46	10500	45
10	Populier	190	295	96	7505	25
11	Populier	190	117	40	4200	36
12	Populier	220	103	26	2050	20
13	Populier	170	178	76	8062	45
TOTAAL			4079	1296	180.860€	

Producent van bos- en haagplantsoen
Inheems en autochtoon plantgoed

SYLVA
 VAN HULLE
 50 JAAR - 1972-2022

Sylva Boomkwekerijen
't Hand 10 - 9950 Lievegem
 Tel: +32 9 376 75 75 - Fax: +32 9 377 37 37
 info@sylva.be www.sylva.eu

ECOSNOEI

Uw bomen in goede handen

- Aankoop van bomen
- Demonteren van moeilijk bereikbare bomen
- Uitfrezen van stronken
- Bosfrezen

Legen Heirweg 11 - 9890 Gavere - info@ecosnoei.be - www.ecosnoei.be

CLARYSSE DE WILDE

**BOSONTGINNING • BRANDHOUT
BOOMVERZORGING • BIOMASSA**

WWW.CLARYSSE-DEWILDE.BE

INFO@CLARYSSE-DEWILDE.BE
GROTE BAAN 157 • 9250 WAASMUNSTER

meer bosnieuws

Volg ons op social media

 bosgroepenovl

 bosgroepenovl

Schrijf je in op de nieuwsbrief
via bosgroepen.be/jouwbosgroep

De bosbode digitaal
ontvangen? Mail naar
bosgroepen@oost-vlaanderen.be

boszoekers

Hieronder vind je een overzicht van bospercelen die momenteel te koop staan in Oost-Vlaanderen. De inbreng van Bosgroepen Oost-Vlaanderen beperkt zich tot informeren en adviseren; de verkoop gebeurt rechtstreeks tussen verkoper en koper. Voortaan hoef je niet meer te wachten tot de bosbode verschijnt en kan je boszoekers ook bekijken op www.bosgroepen.be/bos-te-koop.

AALTER: Afd. 4 (Bellem) Sectie C, nr. 1/D, 1/E, 2, 3, 5, 10/A en Afd. 1 (Aalter) Sectie B nr. 239, 238/E, 237/A. Gemengd bos, één blok vormend langs de vaart Gent-Brugge. Totale oppervlakte: 4 ha. Meer info: 0473 88 65 40.

WACHTEBEKE: Afd. 1, Sectie D, nr. 262 en 263. Oppervlakte: 4620 m², aangeplant in voorjaar 2020 met Populus Can. 'Muur' incl. wilddescherming. Vraagprijs 12.000€. Meer info: 0495 26 78 03.

GERAARDSBERGEN: Afd. 5, Goeferinge Taelmeersch / A 621 met populierenaanplant in 2021, en Afd. 5, Goeferinge Doorekens Kouter - A13 a2. Totale oppervlakte: 0,3 ha. Meer info: 0476 551 798.

STEKENE: Prekerijdreef: Afd. 2, Sectie D 1245, D1246, D1247. Oppervlakte 7,1 are. Prijs overeen te komen. Meer info via cyriel.peeters@skynet.be.

Wil je zelf een zoekertje plaatsen, mail dan naar bosgroepen@oost-vlaanderen.be. We plaatsen geen advertenties voor verkoop van bosplantsoen of tweedehands materiaal. Zoekertjes worden niet herhaald.

brandhoutweb.be

Een overzichtelijk online verkoopplatform waar je het hele jaar door brandhout kan kopen. Bosgroepen Oost-Vlaanderen zorgen voor een up to date aanbod, een vlotte opvolging en een goede prijs-kwaliteitverhouding van lokaal en duurzaam brandhout.

contact

Bosgroep Oost-Vlaanderen Noord vzw

PAC Zuid | W. Wilsonplein 2 - 9000 Gent | 09 267 78 60

bosgroepnoord@oost-vlaanderen.be

coördinator: Sylvie Mussche

Bosgroep Midden Oost-Vlaanderen vzw

PAC Zuid | W. Wilsonplein 2 - 9000 Gent | 09 267 78 60

bosgroepmidden@oost-vlaanderen.be

coördinator: Klaartje Van Loy

Bosgroep Vlaamse Ardennen tot Dender vzw

Veemarkt 27 - 9600 Ronse | 055 21 62 80

vlaamseardennen@bosgroep.be

coördinator: Hans Scheirlinck

